

Науково-методичні стратегії запобігання негативним психологічним явищам у політико- правовій сфері в умовах воєнного конфлікту (2017 – 2019 рр.)

Духневич В.М.,
завідувач лабораторії психології політико-правових відносин,
Інститут соціальної та політичної психології
Національна академія педагогічних наук України

Мета - обґрунтування теоретичних основ та визначення способів запобігання негативним психологічним явищам у політико-правовій сфері, спричиненими воєнними діями на сході країни.

Завдання:

- 1. Провести аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду дослідження негативних психологічних явищ у політико-правовій сфері, що супроводжують збройне протистояння; систематизувати та описати психологічний зміст прояву цих явищ.
- 2. Запропонувати концепцію запобігання негативним психологічним явищам у політико-правовій сфері, пов'язаним зі збройним протистоянням на сході країни, та подолання цих явищ; розробити методичний інструментарій діагностування таких явищ.
- 3. Здійснити розробку психологічно обґрунтованих рекомендацій щодо забезпечення роботи з різними верствами населення для подолання негативних психологічних явищ у політико-правовій сфері, пов'язаних зі збройним протистоянням та воєнними діями в країні.
- 4. Узагальнити отримані результати і підготувати рукописи колективної монографії та посібника для органів державного управління, центрів допомоги вразливим верствам населення, центрів реабілітації військовослужбовців, закладів загальної середньої та вищої освіти, психологічних та соціальних служб.

НЕГАТИВНІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЯВИЩА

ЗАПОБІГАННЯ

Соціально-психологічна площина:

- 1) руйнування єдності громадянського суспільства
- 2) наростання невдоволеності діяльністю влади
- 3) порушення процесу політико-правової ідентифікації громадян
- 4) посилення їхньої піддатливості маніпулятивним інформаційним впливам
- 5) поширення неконструктивних патернів поведінки
- 6) зневіра в майбутньому України.

Політико-правова площина:

- 1) радикалізація свідомості та індивідуально-групових стосунків
- 2) поляризація суспільства
- 3) зменшення відкритості в безпосередній та медіаопосередкованій комунікації
- 4) стигматизація та віктимізація індивідуальних і групових суб'єктів
- 5) мілітаризація свідомості
- 6) криміналізація побутових конфліктів.

ПОДОЛАННЯ

ПРОТИДІЯ

База для експериментальної перевірки Концепції:

- Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського
- Бориспільський навчально-виховний комплекс «Гімназія «Перспектива» - загальноосвітня школа I-II ступенів імені Володимира Мономаха»,
- Заклади вищої освіти (Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний університет «Чернігівський колегіум», Українська євангельська теологічна семінарія)
- Шевченківський районний в м. Києві центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
- Національна академія внутрішніх справ України
- Інституту консультування та психотерапії Асоціації психологів України
- 14- тренінгових та навчально-практичних груп різної тривалості роботи

Загальна кількість респондентів - 1762 особи.

Основні соціально-психологічні симптоми негативних психологічних наслідків у політико-правовій сфері, пов'язані з воєнним конфліктом:

- радикалізація та надмірно конфліктогенний фон взаємних оцінювань між опонентами
- зростання поляризації
- «новий розкол» суспільства та виникнення нових підстав для ідентифікації
- зростання категоричності позицій і висловлювань при одночасному підвищенні рівня підозріливості
- зменшення відкритості міжособистісної комунікації
- виразна мілітаризація суспільної свідомості
- віктимізація населення і стигматизація окремих спільнот, що стають основою виникнення позарегламентних практик та виробництва аномії.

Закономірності виникнення та впливу негативних психологічних явищ у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту.

1. Системні закономірності

- цілісності та динамічності уявлень, настановлень і ставлень до політико-правової дійсності – у динамічній взаємодії зміна одного із цих компонентів приводить до актуалізації та перебудови усіх інших;
- зміни цінностей – унаслідок розпаду тоталітарної ціннісної системи триває процес переорієнтації повсякденного життя на нові регулятиви, позначені прагматизмом, скептицизмом та моральним релятивізмом, що сприяє актуалізації індивідуалістичних поведінкових настановлень;
- розвитку аномії – плюралізація думок і моральних атестацій призводить до дезорієнтації та заміни етичних критеріїв утилітарними й інструментальними;
- політико-правового самовизначення – воєнний конфлікт загострює соціальну, економічну та політичну кризи в країні і стає вагомим чинником порушення процесу самовизначення особистості в політико-правовій сфері дійсності. Афективно зумовлені політико-правові вибори, які провокуються спрямованими пропагандистськими впливами мас-медіа, призводять до відмови суб'єкта від самовизначення і подальшого розвитку своїх конструкцій дійсності.

Закономірності виникнення та впливу негативних психологічних явищ у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту.

2. Закономірності проявів патерналізму

- містифікації влади – чим вищий рівень містифікації влади, тим більше бажання опіки; чим більше бажання опіки, тим вищий рівень містифікації влади;
- батьківсько-дитячих проєкцій – зміст таких проєкцій значуще впливає на становлення патерналістичних настановлень особистості;
- детермінації патерналізму – патерналістичні настановлення особистості мають відмінності, зумовлені статтю, гендерною належністю, місцем проживання, віком та рівнем освіти.

Закономірності виникнення та впливу негативних психологічних явищ у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту.

3. Закономірності ставлення населення до зброї та воєнного конфлікту загалом.

- радикалізація свідомості молоді – більша радикалізація поглядів властива молоді, представники старшого покоління більш емоційно виважені щодо оцінок політико-правової дійсності;
- формування толерантності до зброї – толерантність до зброї в умовах воєнного конфлікту конструюється шляхом провокування емоційної реакції на стимули, що актуалізують сконструйовану соціальну проблему, зокрема дискредитацію силових структур, висвітлення правоохоронних органів у світлі бездіяльності або неспроможності виконувати свої безпосередні функції тощо;
- зростання маніпулятивності – використовуються меседжі, які викликають широку занепокоєність та страх для того, щоб «приєднати» людину до потрібного вектора і досягти якомога більшої підтримки.

Стратегії запобігання негативним психологічним явищам у політико-правовій сфері, пов'язаним зі збройним протистоянням на сході країни, та подолання цих явищ

1. Стратегії макрорівня (на рівні суспільства):

- формування системи ідеологічних настановлень щодо головних напрямів і шляхів консолідації суспільства та конструювання солідарності, які можуть артикулюватися в системі освіти і за допомогою ЗМІ;
- розроблення системи інформаційних впливів, орієнтованих на деполітизацію територіальності та створення можливостей для діалогу людей, що проживають у різних регіонах країни;
- створення системи протидії негативним ідеологічним впливам засобів масової інформації, зорієнтованих на руйнацію загальноукраїнської ідентичності;
- розроблення нового концепту патріотизму, який забезпечуватиме залучення громадян до спільної соціальної творчості, узгодженого процесу творення власного майбутнього;
- активізацію діалогу і створення нових майданчиків для комунікації громадян із залученням лідерів думок (проведення круглих столів та групових дискусій) з метою збереження та розвитку загальнонаціональних цінностей та ідентичності, зниження рівня конфліктності щодо соціально чутливих тем. Такі групові форми роботи мають масштабуватися від рівня територіальної громади до загальнонаціонального масштабу.

Стратегії запобігання негативним психологічним явищам у політико-правовій сфері, пов'язаним зі збройним протистоянням на сході країни, та подолання цих явищ

2. Стратегії мезорівня (на рівні великих та малих соціальних груп):

- створення соціально-психологічних центрів підтримки громад, на базі яких будуть функціонувати команди переговорників, модераторів та фахівців-конфліктологів, котрі за запитом окремої громади можуть виконувати функції соціально-психологічної експертизи конфліктів та фахово забезпечувати конструктивний діалог у напружених та складних соціальних ситуаціях;
- створення спеціальних комунікаційних майданчиків для обговорення суспільно важливих питань;
- реалізація освітніх (у тому числі тренінгових) програм для представників громадських організацій та державних службовців з метою підвищення їхньої комунікативної та політико-правової компетентності;
- проведення групових заходів («мозкових штурмів», модерацій, медіацій тощо) для представників громадських організацій, активних членів територіальних громад, державних службовців різних рівнів, що мають на меті вирішення актуальних прикладних завдань на рівні окремих групових суб'єктів;
- створення на різних рівнях майданчиків для розвитку, інтеграції людей різних вікових та соціальних груп у психологічний простір громади.

Стратегії запобігання негативним психологічним явищам у політико-правовій сфері, пов'язаним зі збройним протистоянням на сході країни, та подолання цих явищ

3. Стратегії мікрорівня:

- упровадження в освітній процес ЗЗСО, ЗПТО та ЗВО комплексних психологічних програм формування політико-правової компетентності особистості;
- психологічне забезпечення функціонування груп самодопомоги, реабілітаційних центрів чи центрів соціальної допомоги різним верствам населення.

Підготовлено 95 публікацій (75,5 авт. арк.)

- колективна монографія «Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту» (9,6 авт. арк.),
- практичний посібник «Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту: шляхи і засоби запобігання» (11,4 авт. арк.),
- два електронні збірники матеріалів круглих столів («Негативні психологічні явища в умовах воєнного конфлікту: матеріали виступів і пропозицій учасників заочного круглого столу 22 листопада – 6 грудня 2019 р.», «Проблеми політико-правового самовизначення особистості в умовах воєнного конфлікту: матеріали круглого столу 27 листопада 2018 р.»),
- 46 статей у фахових наукових виданнях (24 авт. арк.).

Результати дослідження впроваджувалися у таких формах:

- експеримент академічного рівня «Розробка системи підвищення психологічної готовності учасників освітнього процесу до дій у разі загрози, виникнення і подолання наслідків надзвичайних ситуацій» (2019–2024)
- розпочато прикладну тему «Психологічні чинники готовності індивідуальних і колективних суб'єктів до конструктивної поведінки у надзвичайних ситуаціях» (2020–2022 рр.)
- виголошено 74 доповіді і виступів та проведено 14 тренінгів і практичних семінарів на 56 наукових і науково-практичних конференціях та семінарах (23 міжнародних, 19 всеукраїнських, 7 – за кордоном)
- результати дослідження використовуються у діяльності апарату Конституційного суду України, кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Шевченківського району м. Києва, Правозахисного центру ГО «Ла-Страда»
- під керівництвом провідного наукового співробітника лабораторії д-ра психол. наук Кочубейник О. М. захищено 1 докторську та 3 кандидатських дисертації.

Дякую за увагу!